

Raposi József

A történelem OKTV krónikája

Közel húsz esztendő a tények és szubjektív emlékezet alapján

É tanulmány mindenképpen sajátos helyzetet teremt a témát és szerzőt illetően, hiszen írója úgy vállalkozik a történelem OKTV (Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny) 1992-től 2010-ig tartó időszakának bemutatására, hogy közel 15 éven keresztül mint ügyvezető elnök, később mint bizottsági tag meghatározó szereplője volt a feldolgozás tárgyának választott folyamatoknak. A címben megjelölt kettősséget az is indokoltá teszi, hogy a húsz esztendő alatt a verseny iratanyaga – különösképpen az 1990-es évek elejének kezdetleges digitális feldolgozottsága miatt –, valamint a versenyszervezéssel megbízott háttérintézmények (Országos Közoktatási Szolgáltató Iroda, Kiss Árpád Országos Közoktatási Szolgáltató Intézmény, Oktatási Hivatal) átszervezései nyomán töredékessé vált. A legrangosabbnak tartott középiskolai történelem versenynek a tehetséggondozásban, a tárgy tanításában játszott szerepe és átfogó értékelése még a feldolgozandó témák közé sorolható. Ezért is látszik kikerülhetetlennek, hogy jelen írás támaszkodjék a szubjektív emlékezetre, nem is beszélve arról, hogy a kulisszák mögött játszódo eseményekről csak ennek segítségével lehet tájékoztatni a téma iránti érdeklődőket.

NAGY MÚLTÚ, NÍVÓS SZELLEMI VERSENGÉS

Az Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny, legalábbis ezen a néven már több mint félévszázados, hiszen „maga ez a verseny 1957-ben éledt újjá, nem egyszerűen a régi tanulmányi versenyek egyszerű folytatásaként, hanem új habitussal”¹. Nem előzmények nélkül, hiszen a két világháború között Horthy Miklósról, majd az ötvenes évek elején Rákosi Mátyásról neveztek el a középiskolai diákok legnívósabbnak tekintett szellemi versengését. A levett szabadságküzdelmet követően a verseny 1957-es meghirdetése mögött – a tehetséggondozási és kiválasztási motívumok mellett, amelyek közvetve a rendszerhű új értelmiségi elit kinevelését is szolgálják – nem lehet a konszolidációs és legitimációs szándékokat sem kizárni. Természetesen a verseny kigondolói is tisztában voltak azzal, hogy a tehetségek kiválasztása, a jövődöntők felfedezése nem egyszerű pedagógiai és szakmai

1 ZÁVODSZKY Géza: Gondolatok az OKTV-ről. In Kaposi József – Makay Mariann (szerk.): *Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny Történelemből 1994–1999*. Országos Közoktatási Szolgáltató Iroda, Budapest, 1999, 13–22.; PÁRDÁNYI Miklós: A történelem tantárgyi Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny a rendszerváltás évtizedében. In *Módszertani Lapok. Történelem*, 2002, 9. évf. 2. sz. 1–6.

feladat, hiszen nemcsak a konkrét, például memóriateljesítményeket kell vizsgálni, hanem a sokszor rejtett szellemi potenciákat, melyek leginkább az öntörvényű és szuverén megközelítésekben öltenek testet. A meghirdetett OKTV eredeti koncepciója a tananyag alapos ismeretére épülő kreativitásból indult ki és „[...] nem ismeretreprodukáló, hanem alkotó szándékú volt. Elsősorban nem is azzal a céllal, hogy kiemelje és kitüntesse a legjobbakat, hanem hogy versengésre, önfejlesztésre ösztökélje tanulók százait, ezreit”². A meghirdetett verseny általában két – főleg helytörténeti téma – pályázat formában történő megírását várta el a jelentkezőktől, vagyis az önálló kutatómunkát tekintette legalkalmasabb módszernek a tehetségek fejlesztése és kiválasztása terén. A fenti szándékokból kiindulva a történelem tantárgyi verseny kezdetben „[...] egy dolgozat megalkotásából állott. Csak a dolgozat döntötte el a sorrendet, illetve a dolgozat szóbeli megvédése”³. A verseny a tanulók önálló munkáját preferálva indulásától kezdve olyan, többségében helytörténeti pályatételeket hirdetett meg – nemegyszer ideológiailag is kiszolgálva a rendszert, pl. a Tanácsköztársaság helyi eseményei –, melyek eredményes feldolgozása minden kétséget kizáróan tanulói kutatómunkát igényelt. (Csaba benépesítése a XVIII. században, Bagamér múltja a XII–XVIII. században, Egy alföldi iskolakönyvtár szerepe a múlt században.)⁴ A pályatételek kitzúzésekor már kezdetektől kialakult az a gyakorlat is, hogy a helytörténeti anyag és a tanuló érdeklődése szerint kapjanak a versenyzők választási lehetőséget.

FOLYAMATOS MEGÚJULÁS A JELLEMZŐ

Az 1960-as évek végétől a történelem középiskolai tanulmányi verseny fókuszába már egyértelműen a változatos forrástípusokon alapuló és kutatható helytörténet került, főleg az akkoriban Országos Pedagógiai Intézetben dolgozó Eperjessy Géza szakértelme révén. Így „[...] a tanulmányi versenyben meghatározó szerepet kapott a – feltételezett, sőt kívánatos tanári ösztönzést és tanácsokat nem számítva – egyéni kutatásokon alapuló, önállóan készített jeligés pályamű”⁵. E szemléletváltással párhuzamosan egyre erősebb törekvésként jelent meg a mindennapos történelemtanítási gyakorlatban is a források feldolgozása és a közvetlen személyes élményt kiváltó módszerek alkalmazása, melynek során a szorosan vett tanítási óra is átkerülhetett, például egy múzeumba. Az 1970-es évek kezdetétől történelem tantárgyi verseny a viták kereszttüzebe került, mert egyre számosabb pedagógus kérdőjelezte meg az eredmények objektivitását, feltéve azt a kérdést, hogy „[...] visszaigazolja-e a pályázók általános fölkészültsége, történelmi intelligenciája a pályaműben tükröződő teljesítményt”⁶. Ugyanis az első évtized éves versenyének végeredményét, a pályamű szakmai értékelése

2 SZABOLCS Ottó: A történelem OKTV negyven éve. In Kaposi József – Makay Mariann (szerk.): Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny Történelemből 1994–1999. Országos Közoktatási Szolgáltató Iroda, Budapest, 1999, 3.

3 Uo. 3.

4 Uo. 3.

5 Uo. 4.

6 Závodszy Géza, i. m. 14

mellett az befolyásolta döntő mértékben, hogy a versenydolgozat mekkora mértékben volt önálló munka. A teljes bizottság előtt folyó szóbeli alapvetően nem a történelem tantárgy általános ismeretére vagy a feldolgozott korszak főbb tényeire kérdezett rá, hanem szakirodalom ismerete mellett, a téma háttérét és a dolgozat megírásakor alkalmazott módszereket, a feldolgozás problémáit boncolgatta. A versenyeredmények így a kívül-állókban, de a megmérettetésben részesülőkben is könnyen kelthették a szubjektivizmus látszatát. Nem beszélve arról, hogy a kialakult lebonyolítási és értékelési rend óhatatlanul felértékelte a felkészítő tanárok szerepét, hiszen az alaposabb és szakmailag elmélyültebb felkészítés kompenzálhatta a tanulók tehetségében meglévő különbségeket. Ennek nyomán fogalmazódott meg az a szándék, hogy a versenyzők általános tájékozottságát és a történelmi gondolkodás fejlettségét a pályamű mellett valamilyen más módszerrel is mérni kellene, így került bevezetésre – a többi tantárgyban már-már általánosan alkalmazott – írásbeli feladatsor, más néven, a teszt. Az írásbeli bevezetése természetesen újabb problémákat vetett fel, a versenyzők eredményeinek kiszámításakor mi szerint és milyen arányban számítson a teszt, illetve a pályamű. Mivel a versenybizottság többsége a tehetséggondozás eredeti céljának – versenyző diákokat, „[...]a középiskolai tananyagot reprodukáló milióból áthelyezi a tudományos munka miliójébe”⁷ – megbicsaklásaként tekintett az írásbeli teszt bevezetésére, az a döntés született, hogy ennek nem lesz más funkciója, mint a szűrés, vagyis ne számítson be a végeredménybe, csupán azt vizsgálja, hogy a dolgozat írója rendelkezik-e a szükséges történelmi alapismeretekkel. A nyolcvanas években aztán – összefüggésben a közvélemény növekvő objektivitási igényeivel – beiktatódott egy második írásbeli forduló, melynek eredménye, igaz csak az összpontszám egyharmad részében, de már beszámított a verseny végeredményébe. Az írásbeli verseny rész (teszt) bevezetése kapcsán kibontakozó rövid történelmi áttekintés az elmúlt közel húsz esztendő szempontjából azért is tanulságos, mert azt igazolja, hogy ez is – szoros összefüggést mutat a feladatsorok értelmezési és javítási problémaival – a történelem OKTV azon kérdései közé tartozik, amely szinte a kezdetektől ciklikusan végigkíséri. Mondhatni, párhuzamosan azzal a problémahalmazzal, amely a pályaművek eredetiségét (a versenyzői munka önállóságát) kérdőjelezi meg, és megengedhetetlen szaktanári közreműködésre (ezáltal az eredmények megkérdőjelezhetőségére) hívja fel a figyelmet, kiegészülve a sokszor hangoztatott kritikával, mely a versenydolgozatok értékelésének szubjektivitását hangsúlyozza, kiegészítve a szóbeli megmérettetésen megnyilvánuló esetlegességekkel (pl. tételek nehézsége, bírálóbizottság valamilyen fokú elfogultsága).

7 Uo. 15.

ELKERÜLHETETLENNÉ VÁLT A VERSENYRENDSZER TOVÁBBFEJLESZTÉSE

Miként a verseny első három évtizedének rövid áttekintéséből kiderül, az 1957/58-as kezdetektől látszik, hogy a verseny vonatkozásában a „[...] legnagyobb problémát az okozta, hogy a rendszer kiegyensúlyozatlan és esetlegességekkel terhes volt: az igazi érték mellett felszínre kerülhetett a bővli is. Ezért egy idő múltán elodázhatatlanná vált a verseny rendszerének továbbfejlesztése a »több lábon állás« irányában, és a továbbra is kiírásra kerülő pályadolgozatok mellé csatlakoztatták a tantárgyi fölkészültséget mérő »szűrő-teszteket«, végül szóbeli vizsgálával zárták az éves fordulót»⁸. A rendszerváltozás időszaka fölerősítette azt a nyolcvanas években megindult folyamatot, hogy a versenybizottságban mind növekvő szerepet kaptak tudományos kutatók, egyetemi oktatók és a meghirdetett pályatételek elismert szakértői. Így került a bizottság élére Diószegi István professzor is, aki 1990-től kezdődően sajnálatosan nehéz körülmények között volt kénytelen végezni a verseny szakmai irányítását, mert folyamatos válságban és átszervezés alatt állt az Országos Pedagógiai Intézet, mely kezdetektől biztosította a középiskolások „nemes küzdelmének” anyagi és szervezeti háttérét. Nem véletlenül következett be tehát az 1991-es botrány, amely a visszaemlékezők tudatában nagy sajtóvisszhangról, és hol az írásbeli feladatok kiszivárgásáról, hol az értelmezhetetlen javítási útmutatóról szól.⁹ Az akkori botrány ma már a távol kódébe vész, de az tény, hogy a korabeli Művelődési és Közoktatási Minisztérium nemcsak azt találta szükséges intézkedésnek, hogy kiadja az Országos Középiskolai Tanulmány Versenyek szabályzatát,¹⁰ de létrehozta az Országos Közoktatási Szolgáltató Irodát (OKSZI) is. Ez az intézmény az érettségi vizsgák megszervezése, a tantárgyi szakértői feladatok ellátása mellett az országos tanulmányi versenyeknek is gondozójává vált. Az OKSZI igazgatója, Varga Márta terjesztette fel 1992 nyarán az életbe lépő új szabályozásnak megfelelően Závodszy Gézát – aki akkor már az ELTE Tanárképző Főiskola főigazgatója volt – a történelem tantárgyi bizottság elnökének. A felterjesztést Andrásfalvy Bertalan művelődési és közoktatási miniszter hagyta jóvá. A miniszter által is kinevezett elnök személye több szemponttól is szerencsés választás volt. Závodszy Géza az 1970-es években már tagja volt a történelem bizottságnak, így nemcsak gyakorlata volt a bizottsági munka megszervezésében, a feladatkészítés és a pályaművek értékelésében, de a verseny vissza-visszatérő problémáira is volt rálátása. Olyan intézményi háttér állt mögötte, amely kompenzálni tudta a háttérintézeti bizonytalanságból származó esetleges nehézségeket. Nem véletlenül a versenybizottsági tevékenységek (ülések, feladatsorok lektorálása) meghatározó része az ELTE TFK Kazinczy utcai épületéhez kapcsolódott. Csak a pályamunkák fogadása, feldolgozása folyt az OKSZI Könyves Kálmán körúti, majd a későbbiekben Báthori utcai székhelyén. Závodszy Géza mint elnök a minisztériumi szabályozásnak megfelelően alakította ki a versenybizottságot,

⁸ Szabolcs Ottó, i. m. 5.

⁹ Párdányi Miklós, i. m. 2.

¹⁰ Draskóczy István és Sárközy István visszaemlékezései

de figyelme arra is kiterjedt, hogy „[...] a felsőoktatás és tudomány, valamint a közoktatás szereplőinek megfelelő szerepeltetése mellett természetesen szempont volt a folyamatosság részleges megtartása. A megújítás során figyelemmel voltunk arra, hogy a Magyarországon nagy hagyományokkal rendelkező egyházi iskolák is képviseletet kapjanak, valamint, hogy a középkor, a kora újkor és az újkor egyaránt vitathatatlan szakmai tekintéllyel legyen jelen a verseny-bizottságban”¹¹. A történelem versenybizottság összetétele így a szakmai közvélemény előtt egyértelműen tükrözte azt a hármast, hogy arányosan kell képviseltetni magát a tudományos szférának (pl. MTA TTI), a felsőoktatásnak (pl. ELTE, KLTE) és a különböző fenntartású és típusú középiskolák képviselőinek (1. melléklet). A kiegyensúlyozott és színvonalas szakmai háttér biztosítását követően a megalakuló szakmai bizottság az elnök irányításával hozzákezdett a szakmai-tartalmi szempontok érvényesítése garanciális elemeinek biztosításához (közös lektorálások, pályamunkák többszereplős értékelése stb.) és a versenyztetés-lebonyolítás frissítéséhez, dinamizálásához.¹²

Az első években (1992–1993), a korábbi hagyományokat részben megtartva, de meg is újítva, fokozatosan és céltudatosan véglegesedett a történelem OKTV lebonyolítási rendszere. Megújult a pályatételek kijelölésének gyakorlata több szempontból is. Egyrészt a politikatörténet mellett a társadalom- és művelődéstörténet is komoly hangsúlyt kapott, és gyakorlattá vált az általában három, variábilisan vonzó és jól megközelíthető-hozzáférhető pályadolgozat-téma kijelölése, azzal a nem titkolt céllal, hogy mindinkább az önálló kutatásra serkentse a jelentkezőket. A kiadott három pályatétel alapvetően két eltérő típust testesített meg. Az egyik egy önálló, leginkább helytörténeti kutatásra épült, a másik pedig egy „[...] korábbi századokhoz (kora újkorhoz, újkorhoz) kapcsolódott, és egy jó kiadásban közkézen forgó reprezentatív forrás, forráscsoport megadott szempontok szerinti elemzését és az elemzés eredményeinek alkotó összefoglalását kívánta meg”¹³. Természetesen mindkét típusú pályatétel megfogalmazása azt a célt is szolgálta, hogy az ifjú kutató munkája során a lehető legkomplexebb megközelítésre kapjon ösztönzést. E szándékok gyakorlati megvalósulását egyértelműen lehet igazolni az akkoriban kiadott pályatételekkel (2. melléklet). Fontos újításként került be a rendszerbe a megfogalmazott pályatételeket továbbértelmező segédlet, mely témánként támpontokat, feldolgozási javaslatokat és szakirodalmat jelölt ki versenyzőknek és felkészítő tanáraiknak. Kialakult és a szakmai közvélemény is többségében elfogadta azt a lebonyolítási rendet, miszerint egy, a középiskolai tananyagot felmérő „szűrőteszt” jelenti az első fordulót. Az itt elért teljesítmény nem számít a verseny további szakaszában. A „szűrőteszt” ugyanakkor kettős funkcióval bírt, egyrészt kiostálta azokat a versenyre jelentkezőket, akik nem rendelkeztek olyan biztos tudással, mely a megméretetés későbbi szakaszában elengedhetetlen feltétele lett volna a továbbjutásnak, továbbá kiszűrte azokat, akiknek pályázataik kapcsán fel lehetne vetni a plagizálás vagy olyan külső segítség igénybevételét, mely a verseny tisztaságát kérdőjelezhetné meg. A második forduló

11 *Művelődési Közlöny*, 3/1991. (IV. 17.) 16. sz. 1020–1021.

12 Závodszky Géza, i. m. 16.

13 Párdányi Miklós, i. m. 2.

két részéből az első jelentette a beérkezett pályázatok elbírálását, melyet az akkor kialakult gyakorlat szerint két bizottsági tag (bíráló) tett meg írásban. Ők adtak konszenzusos pontszámot, amelynek maximuma 12 lehetett. A pályázatokban elért pontszámok alapján jutottak tovább a versenyzők a forduló második részébe, ahol a megszerezhető 6 pontért esszéfeladatokat oldottak meg. A második forduló két feladatrészében szerzett összpontszám alapján lehetett a döntőbe bekerülni, ahol a pályamunka megvédése volt a feladat. Ebben az időszakban a versenyszervezés konszolidációja érdekében került be a pályázati jelige mellé – mely a versenyzők bizottság előtti anonimitását szolgálta – a kódszám, mely az egymást követő fordulóban a pontosabb és szakszerűbb nyilvántartás mellett az esetlegesen megegyező jeligék problémáját is feloldotta. A Závodszy Géza által 1996 tavaszáig vezetett bizottságban kétségtelenül az elnök szerepe volt a domináns, melyet nemcsak vitathatatlan történelempedagógiai jártasságával és szakmai tekintélyével érdemelt ki, hanem azzal a tudással is, mely a versenyszervezés gyakorlati lebonyolításához elengedhetetlenül szükséges. Tekintélyét az is mutatta, hogy nemcsak egyetemi beosztottjai (pl. Salamon Konrád) vagy volt tanítványai (pl. e cikk szerzője, aki az ügyvezetői elnöki teendőket látta el) hallgattak a szavára, de a történészvilágban nála elismertebb szakemberek, például Orosz István vagy Hegyi Klára is szinte vita nélkül fogadták el javaslatait, lett légyen szó pályatétetekről vagy a pontszámításokról.

ELNÖKCSERÉK

1996 nyarán, az akkori Művelődési és Köznevelési Minisztérium nem fogadta el az OKSZI igazgatójának felterjesztését, miszerint továbbra is Závodszy Géza maradjon a történelem versenybizottság elnöke. Az akkori hírek szerint – amit mai napig senki sem cáfolt – a visszautasítás mögött Báthory Zoltán, akkori köznevelési államtitkár állt, aki nem vette jó néven, hogy Závodszy Géza mint az Országos Köznevelési Tanács tagja, keményen bírálta az 1995-ben kiadott Nemzeti alaptantervet. Az OKSZI igazgatója a minisztériumi elutasítást követően Hahner Pétert – a Pécsi Tudományegyetem akkori docensét – terjesztette fel elnöknek. A személyi döntés motívumai máig nem tisztázottak. Hahner Péter személyét a miniszter minden kommentár nélkül jóváhagyta. Amikor a bizottsági tagok értesültek az új elnök személyéről, többen felvetették (köztük az ügyvezető elnök is) a tagságra vonatkozó felkérés demonstratív visszautasítását. Többen konzultáltak Závodszy Gézával, aki határozottan ellenezte a konfrontatív fellépést, és amellet érvelt, hogy azért, mert ő „persona non grata” a minisztérium szemében, elsősorban a Nat-ot kritikusan fogadó nézetei miatt, nem szabad kockáztatni a történelem OKTV által kialakított új rendszerét. Hahner Péter – az egyébként kiválóan felkészült történész – tehát kissé fagyos légkörben vette át az elnöki feladatokat. Úgy lett bizottsági elnök, hogy tájékoztatlanabb volt, mint a tagok többsége, hiszen nem volt tapasztalata sem a verseny különböző fordulóinak koordinálásában, sem a pályamunkák értékelésében. Ez utóbbi, ha nem is látványos, de belső konfliktusokat is eredményezett, mely azáltal oldódott fel, hogy a korábbi elnöki dominancia csökkent, és nőtt az ügyvezető elnök tevékenységének jelentősége. Hahner Péter elnöksége csak egy

tanévre terjedt, mert – közeledve az 1848–49-es forradalom és szabadságharc 150. évfordulójához – olyan témák kitűzése került napirendre (2. melléklet, 1997/1998 kiírás), melyek értékeléséhez a téma egyik megfellebbezhetetlen szaktekintélyének közreműködését igényelte. Ez az igény eredményezte, hogy – Hermann Róbert bizottsági tag közbenjárásával – Urbán Aladár egyetemi tanár, az ELTE professzora lett 1997 nyarán miniszteri jóváhagyásra felterjesztve. Urbán Aladár professzor személye a szűken vett történész szakma mellett a tágabban értelmezhető közvélemény előtt is ismert volt. Felkészültsége nemcsak a meghirdetett pályatételek és a hozzájuk kapcsolódó segédletek szakmaiságában öltött testet, hanem a bizottsági munka egyéb területein (pl. lektorálások, fellebbezések) is. Személyes példaadása komoly erkölcsi tőkét jelentett a szakmai és bizottsági munka koordinálásában, irányításában. Urbán Aladár elnöksége idején – bár voltak személyi változások – lényegében azon pályán és mederben folytatódott a bizottsági munka, amelyet Závodszy Géza fektetett le, indított el. Urbán Aladár az elnöki feladat elvállalása idején már előre jelezte, hogy csak rövid időszakra kíván a történelem OKTV bizottság elnöke lenni, így az ezredfordulókor, befejeződve a 150. évfordulóhoz kapcsolódó témák feldolgozása, maga helyett Bertényi Ivánt, az ELTE professzorát javasolta elnöknek.

ÚJ PÁLYÁZATI ELBÍRÁLÁSI SZEMPONTSOR, PONTOZÓLAP

Urbán Aladár elnöksége idejében két területen történt változás, az egyik a pályázatok értékelését, a másik a döntőt jelentő szóbeli vizsgát érintette. A pályamunkák értékelése mindig is a történelem OKTV egyik legvitatottabb pontja volt.¹⁴ Ennek hátterét – a szöveges feladatok értékelésében meglévő óhatatlan szubjektívizmus mellett – az adta és adja mind a mai napig, hogy egy-egy iskolai felkészítő tanár évente csak néhány, a diákjai által írt pályaművel találkozhatott, míg a bizottság tagjai nemegyszer 30-40 pályamű elolvasását és összehasonlítását követően értékelik a versenyzők dolgozatait. Ez óhatatlanul más perspektívát jelent és jelentett, így jó néhányszor nehéz volt (és mai napig nehéz) egy-egy szaktanárnak szembenézni azzal, hogy az iskolai szinten kiemelkedő munka országos összehasonlásban már csak a középmezőnybe sorolható. Ennek megértése és elfogadása szaktanári szinten értelemszerűen nem könnyű és nem konfliktus nélkül való. Tehát ezen értékelési konfliktushelyzet feloldására vezetődött be az 1998/99-es tanévben a pályázatok elbírálási szempontsora, amely Pontozólapként vált közismertté (3. melléklet). Az ebben megjelenő szempontok (pl. tartalom, szerkezet, anyagkezelés) nemcsak abban a tekintetben lényegesek, hogy vázlatként, sorvezetőként szolgálnak a szöveges bírálatokhoz, de a versenyzők is világosabb, ha úgy tetszik strukturáltabb, egységesebb és összehasonlíthatóbb visszajelzést kaphatnak. A Pontozólap bevezetésének indokoltságát mindezek mellett az is szükségessé tette, hogy az értékelési szempontok nyilvánossága kiszámíthatóbbá teheti a pályamunkákkal szembeni elvárásokat, és jótékonyan hathat a felkészülésre, illetve a következő évek dolgozatainak színvonalára is. A szóbeli döntő vonatkozásában annyi változás történt, hogy

14 Závodszy Géza, i. m. 17.

a pályamunka megvédése mellett a versenyzők azt is feladatuk kapták, hogy évfolyamuk középiskolai tananyaga – 11. vagy 12. – alapján válaszoljanak egy, a korszakhoz kapcsolódó gondolkodtató kérdésre. E módosítás indokát az adta, hogy a pályaművek megvédése nem tudta „megszórni” a mezőnyt – majdnem mindenki hasonló pontszámot kapott –, így a döntőnek lényegében nem volt tétje. A szóbeli új formájának bevezetése értelemszerűen a gyakorlatban egyéb hozadékkal is járt, hiszen a problémákra kihegyezett feladatok¹⁵ tanulói megoldásai jól tükrözték a versenyzők kreativitását és kommunikációs képességeit. Bertényi Iván professzor 2000-ben vette át a történelem OKTV bizottság elnöki teendőit. Hat esztendőn keresztül végzett munkája során nagyon markánsan képviselte a szakmaiság korábban kialakult gyakorlatának fenntartását, de egyben rendkívül nyitottan fogadott minden olyan korrekciós elemet, mely a verseny eredményeinek objektivitását, a szakmai közvélemény előtti elfogadottságot szolgálta. Egyetemi emberként is tisztában volt a középiskolai tanárok érzékenységgel, illetve a megmérettetésre jelentkezők versenyszellemével, így több korrekciós elem – szakirodalmi kérdések, pontozási rend, lebonyolítási rend – is beépült elnöksége idején. A változások első lépéseként „[...] 1999/2000. évi versenykiírás sokféle újdonsággal jelentkezett. Abban az évben az OM és a KÁOKSZI a millenniumi évforduló jegyében hirdette meg az OKTV-t, de a lényeges új fejlemény a verseny lebonyolításának és az értékelésnek megváltoztatása volt. Az első forduló előszelektáló tesztjét kijelölt központi helyeken írták meg a versenyzők, és a teszt anyagának 70%-a épült a középiskolai tananyagra, 30%-ban pedig a választott pályázati témájával kapcsolatos kérdésekre kellett válaszolnia a jelöltnek”¹⁶. A szakirodalmi kérdések bevezetését két tényező is indokolta. Egyrészt az, hogy a tanulmányi versenyt ne tekintsék a diákok feladatmegoldó tréningnek (már csak a költségek miatt sem), illetve lehetőleg csak olyan tanuló induljon el, aki a nyár és az őszi folyamán már foglalkozott a témával, amiből a pályamunkáját meg akarja írni. Ez a szándék természetesen közvetve azt is kívánta szolgálni, hogy a készítendő pályamunka kiérleléséhez minél több időt vegyen igénybe a tanuló. A szakirodalmi kérdések a tesztfeladatsorban alapvetően azt vizsgálták/vizsgálják, hogy a versenyzők megismerkedhettek-e a kiadott szakirodalommal, így elsősorban az olvasmányokban megjelenő tényanyagra kérdeztek, kérdeznek rá. A lebonyolítási rend abban módosult, hogy a második forduló szakasza (pályamunkák és esszéírás) időben egymással felcserélődött. Így azok a versenyzők (60-65 fő) küldhettek be pályamunkát, akik a második forduló esszéfeladatainak alapján bekerültek a legjobb tanulók közé. Ekkor lépett érvénybe az a változás is, hogy az esszékérdések az 1490 utáni időszakra vonatkozhatnak. A változás nem érintette a rendszer más elemeit, így az első forduló eredményei (a szűrőteszt) továbbra sem számított be a verseny eredményeibe. A változtatás eredményeként a pályamunkák beadási határideje a korábbi december eleji időpont helyett január végére tolódott, így a versenyzőknek nemcsak több idejük lett a ko-

15 Szabolcs Ottó, i. m. 5.

16 KAPOSÍ József: Mit kell tudni az Országos Középiskolai Tanulmányi Versenyről? In Kaposi József–Makay Mariann (szerk.): Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny történelemből 1994–1999. Országos Közoktatási Szolgáltató Iroda, Budapest, 1999., 25.

rábban összegyűjtött anyagok feldolgozására, de a győzelmi esélyesség (bekerülés az első 60-ba) is erős motivációként jelentkezett a színvonalasabb pályázat megvalósításában. A második fordulón belüli csere a bizottság munkáját is könnyítette, és egyben a magasabb színvonalú szakmaiság irányába mozdította el. Nemcsak kevesebb dolgot kellett átnézni (a korábbi 300-400 helyett 60-at), hanem a végső győzelmi esélyek növekedésével egyre jobban kidolgozott munkákat is. A pontozási rend csak annyiban változott, hogy a korábbi versenypontok tízzel fölszorzódtak, mert sokan kifogásolták az 1990-es évek során, hogy nemegyszer tizedpontok, sőt századpontok döntenek a végső sorrendet illetően. Így a 12-ből 120 lett, illetve a pályamunkákra kapott pontszám az összpontok tekintetében 2/3-ról 50 százalékra csökkent. A változtatások egyrészt megszüntették a korábbi törtpontokat (8,75), amelyek nemegyszer komoly vitákra adtak lehetőséget, másrészt a középiskolai anyag hangsúlyosabbá tételének irányába mozdították el az eredmények számítását.

A KÉTSZINTŰ ÉRETTSÉGI HATÁSAI

Bertényi Iván professzor elnökségének idejére esett a 2005-ös új, kétszintűnek nevezett érettségi bevezetése, mely több ponton is befolyásolta a történelem OKTV korábban kialakult gyakorlatát. Az egyik ilyen az írásbeli feladatokat érintette, hiszen az új érettségi feladatok mintájára – miszerint a feladatok nem egyszerűen a megtanultak visszaadását (reprodukálását), hanem a tanultak új helyzetekben történő (produktív) alkalmazását várják el – kellett a versenyfeladatokat kitűzni. Ráadásul azt is szem előtt kellett tartani, hogy minden írásbeli feladat foglaljon magába valamilyen ismeretforrást (szöveget, képet, térképet, diagramot, grafikont, karikatúrát stb.), amely vagy tartalmazza a szükséges információkat vagy segít előhívni azokat az ismeretelemeket (például fogalmakat), amelyekkel a feladat sikerrel megoldható. Ennek nyomán 2005-től a történelem OKTV írásbeli feladataihoz és szóbeli kérdéseikhez is kapcsolódnak források. Bevezetésük időszakában számos bizottsági belső vita zajlott le arról, hogy miként kell értelmezni a verseny vonatkozásában a történelem érettségi vizsgakövetelményeket. A viták eredményeként az a döntés született, hogy a feladatlapok és a szóbeli tételek összeállításánál az emelt szintű érettségi követelményeket kell alapul venni. Ettől eltérni lehet (fölfelé vagy kiterjesztőleg), mert az OKTV nem egy záró jellegű vizsga, mint az érettségi, ahol az eredmények rangsora nem releváns. Az OKTV szelekciós típusú verseny, amelynél nem az a kérdés, hogy ki tudja jóra-jelesre az anyagot, hanem az, hogy a versenyzők egymáshoz képes milyen teljesítményre képesek. A változtatás persze nemhogy feloldotta volna az írásbeli feladatok értelmezésével, megoldásával összefüggő korábbi vitákat, hanem legfeljebb újabb területen – mit is értünk forráselemzés alatt – nyitott frontot.¹⁷ A szakirodalomhoz kapcsolódó feladatokat nem érintették az új történelem érettségi bevezetéséből adódó változások (forrásközpontúság, alkalmazott tudás), hiszen e feladatok funkciója változatlanul az olvasmányélményekből összegyűjthető ismeretelemek ellenőrzése maradt.

17 Párdányi Miklós, i. m. 5.

A VERSENYSZERVEZÉS FOLYAMATOSSÁGÁNAK GARANCIÁI

A szokásos rend szerint az Oktatási Hivatal, amely 2004-től – a KÁOKSZI megszűnése óta – a verseny gazdája, 2006 nyarán Bertényi Iván professzort felterjesztette ismételten elnöknek, de Hiller István miniszter lényegében indoklás nélkül visszautasította. (E döntés diszkrét báját adja, hogy a 2000-es évek legelején Bertényi Iván volt az egyetemi elöljárója Hiller Istvánnak, és ő terjesztette elő a későbbi miniszter docensi kinevezését.) A kialakult helyzet nyomán az Oktatási Hivatal – a versenyszervezés folyamatoosságát és biztonságát figyelembe véve – két bizottsági tagot terjesztett a miniszter elé, aki végül Szabó Péter főiskolai tanár, a kora újkor egyik elismert kutatójának kinevezése mellett döntött. (Feltehetően a miniszteri döntést az is befolyásolhatta, hogy Hiller István is a kora újkor szakértője, és személyesen is ismerte az elnökségre javasolt felsőoktatási szakembert.) A Szabó Péter által irányított bizottság nem vette jónéven a miniszter barátságtalannak ítéltető döntését, és így amúgy „kurucos ellenállással” a tagok közé hívta ifj. Bertényi Ivánt, PPKE oktatóját, hogy legalább a „név” maradjon. Szabó Péter több mint egy évtizedes bizottsági tagság után kapott elnöki megbízatást, így zökkenőmentesen tudott folytatódni a munka, amit az is megkönnyített, hogy az időközben (2005-től) bizottsági tagból ügyvezető elnökké előlépett Ötvös Zoltán körültekintően, gondossággal és nagy szakmai hozzáértéssel végezte munkáját. Szabó Péter elnöksége a korábbi években meghozott módosítások konszolidációs időszakának tekinthető, mivel ekkor stabilizálódtak az időközben végbement változtatások. Alapvetően annyi történt, hogy tovább erősödött a bizottság belső munkamegosztása, a szakmai munka szervezettsége, illetve minimálisan módosultak a Pontozólap belső arányai. A bizottságon belül az értékelés objektivitása és megbízhatósága érdekében markánsabban kialakult az úgynevezett középiskolás szekció, mely a feladatsorok közös összeállítását és javítását végezte (elnöki lektorálás mellett), illetve létrejött a felsőoktatási szakemberek teamje a pályamunkák értékelésére. A Pontozólapnál annyi változás történt, hogy a tartalomra adható pontszám tízzel csökkent, melyet a Szerkezet és felépítés szempont kapott meg.¹⁸

Szabó Péter főiskolai tanár 2006 nyaratól 2009 tavaszáig állt a történelem OKTV bizottság élén, ekkor saját kérésére lemondott, így az időközben többéves bécsi kiküldetéséből hazatérő, és akadémiai doktori címét megszerző Hermann Róbert lett a bizottság elnöke. Az ő kinevezése nemcsak a mindenki által elismert szakmai teljesítménye szempontjából sajtóságos, hanem abban a tekintetben is, hogy az 1980-as évek egyik történelem OKTV győzteseként került történészi pályára, és az Új képes történelem sorozat *Nemzet születik* című kötetét Závodszy Gézával közösen írták.

Hermann Róbert 2011-ben kezdődő elnökségéhez ez idáig két, a 2010/11-es tanévben érvényesülő változás fűződik. Módosul a pályamunkáért adható pontszám, 120 helyett

18 Stefány Judit: *Gyerekek, én meghülyültem*. 2006. [online]{<http://www.tte.hu/?pageszemle&id=338&archiv=&ev=>}; Lőrincz László: *Teszt és Lélek*. 2008. [online]{<http://www.tte.hu/index.php?page=szemle&id=553&archiv=&ev=>}

80 pont lesz, melynek következményeként 200 pont lesz a verseny során a maximálisan elérhető pontszám. Ebből 100 pont szerezhető a középiskolai tananyagra épülő feladatokból, 60 pont a második forduló esszé készítéséért és 40 pont a szóbelin. Ugyancsak 100 pont szerezhető a pályamunkához kapcsolódóan, 80 pont a második fordulóban a pályamű értékelésével, 20 pont a dolgozat megvédéséért a szóbelin. Ugyanakkor problémát jelentett az, hogy egyre nehezebbé vált a nem önálló versenyzői munkák kiszűrése, hiszen speciális keresőprogram hiányában a bizottságnak nem volt könnyű beazonosítani a webes felületekről szerzett átemeléseket. Az új versenykiírásban úgy módosul a középiskolai tananyagra épülő szóbeli vizsga, hogy a versenyzők nem egyszerűen lefelelnek a kihúzott tételből, hanem csak röviden ismertetik a téma kidolgozásának vázlatát (kb. 3-5 perc), majd a téma értelmezéséhez kapcsolódó, a bizottság által feltett gondolkodtató, problémamegoldó kérdésekre válaszolnak (kb. 5-8 perc). E változtatás két célt irányoz elő. Csökkenteni akarja a mechanikus és hosszadalmas tételismertetések, a reprodukivitást, illetve növelni akarja a tétellapon kapott források értelmezésével összefüggő kérdések feldolgozásának lehetőségét.

Ha mérlegre akarjuk tenni az elmúlt közel húsz esztendő eseményeit, folyamatait, akkor az elnökök tevékenységéről, a bizottsági munkáról túlzás nélkül megállítható, hogy a szakszerűség és a szakmaiság primátusa folyamatosan érvényesült. Annak ellenére, hogy az elnökök változó időtartamban, intenzitással és dominanciával végezték munkájukat, és a bizottsági tagságban is érvényesült egy természetesnek nevezhető fluktuáció. A folyamatokat tekintve az nem kétséges, hogy az elnöki szerep kezdeti túlsúlya megszűnt – összefüggésben az ügyvezető elnöki állandósággal –, és egy olyan állapot alakult ki, amelyben a kollektív és az egyéni felelősség kölcsönös szinkronja érvényesült. A bizottsági tagok tekintetében is az állandóság és a változás egyensúlya rögzíthető. Mindez azt jelenti, hogy vannak olyan tagok, például Draskóczy István, Párdányi Miklós és e tanulmány írója, akik a tárgyalt időszak egészében közreműködtek, de olyanok is, mint Szabó Péter, Ötvös Zoltán, akik majdnem ugyanennyi időt töltöttek a bizottságban. Sőt, olyan tagok – Szabolcs Ottó, Sárközy István, Havas István – is, akik ma már nem részesei a közös munkának, de hosszú időn keresztül a bizottság meghatározó személyiségei voltak. Az is tagadhatatlan, hogy a közel húsz év alatt számos szaktekintély, kiemelkedő kutató – Orosz István, Salamon Konrád, Estók János –, illetve közmegebecsülésnek örvendő középiskolai tanár – Száray Miklós, Újvári Pál, ifj. Varga Ákos, Lator László, Herber Attila és Szász Erzsébet – fordult meg a bizottsági tagok között. Egy részük még ma is a bizottság tagjaként tevékenykedik. Mindez azt mutatja, hogy az eredményes és színvonalas munkának meghatározó feltétele a vállaltan közös cél mellett a személyi összetétel „milyensége” és az együttműködők empátiája, szakmaiságuk komolysága. Amennyiben a szakmaiság nyilvános mérlegét kívánjuk megvonni, érdemes külön is számba venni a pályatételeket (2. melléklet) elsősorban abból a szempontból, hogy mennyire sikerült érvényre juttatni az 1992-es induláskor rögzített célokat, miszerint a politikatörténet mellett a társadalom- és művelődéstörténet is kapjon komoly hangsúlyt, azzal a nem titkolt céllal, hogy mindinkább az önálló kutatásra serkentse a jelentkezőket. Az 1. táblázat – amely talán

vitathatóan és önkényesen sorolt be egyes pályatételeket – minden bizonnyal megkérdőjelezhetetlenül igazolja, hogy a vállalt társadalom- és művelődés-történeti szempontok érvényesültek, és összességükben jól reprezentálják a húsz év évfordulóit, és azt az elvárást, hogy a kutatási motiváció érdekében felkeltse a középiskolai tanulók érdeklődését, illetve lehetőséget biztosítson változatos forrásanyag feldolgozására.

1. TÁBLÁZAT

A pályázatok témák szerinti felosztása				
Személyiségek	Évfordulók	Társadalom-történet	Gazdaság-történet	Mentalitás-történet
Kossuth Lajos	1958	Iskolaügy	Vasútépítés	Ház és ember
II Rákóczi Ferenc	Nemzeti emlékhelyek	Szociális gondoskodás	Infrastruktúra változásai	Egy XX. századi polgár
Deák Ferenc	Holocaust	Nőképzés	Vízépítés	Nemesi életforma
Széchenyi István	Millenium	Nők a magyar közéletben	Régi mesterségek	Játék és szórakozás
Batthányi Lajos	Mátyás-kép	Sportélet, sportegyesületek		Mentalitás és apróhirdetések
Zrínyi Miklós		Migráció		

A történelem OKTV egyik meghatározó és előremutató eredményének minősíthető, hogy a pályatételekhez (Závodszy Géza javaslatára) kezdettől fogva készültek olyan másfél-két oldal terjedelmű segédletek, amelyben a téma szakavatott kutatói tovább értelmezik a kitűzött feladatokat, és felhívják a figyelmet szakirodalom kiválasztására is. E dokumentumok szerzői között a bizottsági tagok mellett található számos kiváló történészt, például Pállfy Géza, Várkonyi Gábor, Szokolczay Attila, Majdán János. Szakmai anyagaik leginkább a *Rubicon* folyóirat hasábjain kerültek napvilágra, ezek a versenyzőknek nyújtott konkrét segítségen túl egyben sajátos kordokumentumok is. Összességükben jól mutatják azt az irányváltást (pl. a mindennapok világának felértékelődése), ami a történelem tárgyának értelmezésében, illetve az elmúlt két évtizedben hazánkban végbement feldolgozási módok tekintetében. Ráadásul pedagógiai szempontból is nagyon tanulságosak ezek, mert számos esetben tükrözik, hogy az adott téma értője – egyben netán legjobb ismerője – miként tudja a középiskolai korosztály számára „közel hozni” és érthetővé tenni egy távoli kor folyamatait. Továbbá a feldolgozási fókuszok meghatározásával, a lehetséges alternatívák kijelölésével az úgy legyen „szűkítő”, hogy egyben mégis széles értelmezési keretet is biztosítson. Összegyűjtésük és részletes elemzésük kiváló szakdolgozati témának ígérkezik.

MINŐSÉGI KIEGYENLÍTŐDÉS

A pályázatok színvonala, helye, szerepe a verseny menetében és értékelésük objektivitása, megbízhatósága fontos indikátora lehet a bizottsági szakmai munka mérlegének. Nyugodt szívvel rögzíthető, hogy az elmúlt évtized során standardizálódni és kiegyenlítődni látszik a versenyzők által beküldött pályaművek terjedelmi (20–30 gépelt oldal) és tartalmi tekintetben is. Ez többek közt azt is jelenti, hogy sokkal „egyneműbb” a versenydolgozatok színvonala, és manapság már nem találkozni olyan pályaművel, amelyből hiányoznának az idézetek, az ábrák és az irodalmi hivatkozások stb. forrásmegjelölései, a tudományos igényű munkákkal kapcsolatos elvárásoknak megfelelően. Az is megállapítható, hogy a versenyzők tisztában vannak a kiírás legfőbb szakmai kritériumaival, így azt is tudják, nem elvárás a teljes körű, minden részletre kiterjedő, monografikus feldolgozás. A „közepes” léptékű tanulmányok készítése a kívánatos, amelyeknek terjedelmi korlátai általában lehetővé teszi a címben foglalt feladat körültkentő és jól rendszerezett-strukturált „körüljárását”, valamint a felmerülő kérdések megválaszolását, következtetések levonását és a történelmi összefüggésekbe ágyazását. Továbbá igazolják az érett forráskezelés, anyaggyűjtés, szelekció, logikus-tematikus rendszerezés, a szabatos bemutatás és közlés képességét, valamint a helyes és kifejező terminológia és szaknyelv értő alkalmazását.¹⁹ A minőségi kiegyenlítődéssel párhuzamosan megfigyelhető – különösképpen az utóbbi években – egy differenciálódás is, mely abban nyilvánul meg, hogy folyamatosan csökken a helytörténetre koncentráló, az egyéni kutatásra, gyűjtőmunkára épülő pályamunkák aránya, és nő a forrásfeldolgozó témát választó versenyzők száma, amint ezt az Oktatási Hivatal adatbázisa tanúsítja. A pályamunkák értékelése a szaktanári közvéleményben mindig is komoly viták kereszttüzében állt és áll, melynek hátterét leginkább az adja, hogy a felkészítő tanárok csak egy-két dolgozat ismeretében (vagy a korábbi tapasztalataik alapján) tudták meghatározni a pályamunka értékét. A bizottság tagjai ugyanakkor nemegyszer az adott pályatétel elismert kutatói, emellett lényegesen csökkentheti a kikerülhetetlen szubjektivitás torzító hatásait a „csomagban” és párhuzamosan történő, összehasonlítási alapot adó javítás is. Nem lehet szó nélkül hagyni a verseny eredményei szempontjából a pályamunkák szerepének, jelentőségének lassú, de folyamatos csökkenését, mely kezdetben csak a szóbeli szakaszban jelent meg, később a beadási szakasz megnyújtásában és ezzel összefüggő létszámkeret szűkítésében öltött testet, majd a 2012-es pályázati kiírásban csúcsondott ki, hiszen az összteljesítményben a kezdeti 80 százalékos szerepe a húsz év alatt 50 százalékra csökkent. E folyamat minősítése hosszabb történelmi távlatot igényel, de az mindenképpen prognosztizálható, hogy ez a folyamat tovább folytatódhat – már csak azért is, mert jó néhány tantárgyban (pl. magyar irodalom) ez már végbement –, és egyre jelentősebb a közvélemény ez irányú nyomása. Ami bizonyos szempontból érthető (pl. az

19 Ötvös Zoltán: Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny történelemből (2009/2010-es tanév). 2010. [online] {<http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2010/02/otvos-zoltan-orszagos-kozepiskolai-tanulmanyi-verseny-tortenelembol-20092010-es-tanev/>}

írásbeli érettségi bevezetése történelemből), de egyúttal felveti a verseny eredeti képességfejlesztő és tehetséggondozó szerepének csökkenését. Az összegzés során az írásbeli feladatsorok kérdésköre nem kerülhető meg, hiszen ezekkel kapcsolatosan fogalmazódtak, fogalmazódnak meg a legélesebb kritikák. Az szinte természetesnek mondható, hogy a verseny különböző fordulójának írásbeli feladatai – mióta a történelem OKTV alkalmazza ezeket – a viták kereszttüzeiben állnak. Igaz ez a tesztfeladatokra, hacsak nem konkrét történelmi adatra kérdeznek rá – bár ilyen jellegű tapasztalat is van (pl. Rákóczi kiáltványát a fejedelem írta vagy a titkára?) –, és különösképpen az esszé típusú feladatokra, melyek javítása tudvalevőleg mindig is megkérdőjelezhető. A feladatsorok és a javítókulcs kritikája nemcsak arra a természetes reakcióra vezethető vissza, ami a kieső versenyzők és felkészítő tanáraik elégedetlenségéből táplálkozik – és nemegyszer ironikus vagy felháborodott hangnemben testesül meg –, hanem azt is mutatja, hogy a történelemtanítás mai gyakorlata rendkívül színes és változatos, így szinte minden pedagógus lényegében egyéni fogalomrendszerében az általa igaznak ítélt, önmaga számára értelmezhető narratívát tanítja. Látni kell, hogy ezen a területen is komoly előrelépés regisztrálható, hiszen nőtt a kiszámíthatóság a feladatsor struktúrájában és a feladattípusokban is. Az első (szűrő) és a második esszé feladatlap felépítésének általános jellemzőjévé váltak a közös feladatok, amelyek leginkább a 9–10. évfolyam anyagát ölelik fel. Emellett mindkét feladatsor tartalmaz kérdéseket a 11., illetve 12. évfolyam anyagából. Az első a 11-eseknél 1789-ig, a 12-eseknél pedig 1920-ig. A második, az alacsonyabb évfolyamon 1848-ig, a felsőbb pedig 1939-ig. Az első feladatsor közel egy évtizede tartalmaz szakirodalmi kérdéseket, melyek az arra a tanévre vonatkozó pályatételekhez rendelt – előre kihirdetett – szakirodalomhoz kapcsolódtak. Lényegében a 2005-ös új történelem érettségihez kötődően mindkét feladatsorban megjelentek a különböző forrástípusok, és forrásokra épülő feladattipológia, bár alkalmazásuk számolatlanul vetett fel különböző szakmai kérdéseket.²⁰ Az írásbeli feladatsorok minőségi szempontjaiból kulcsfontosságúnak ítélni lehet az a folyamat, melynek eredményeképpen mindkét forduló feladatlapjai és értékelési útmutatói 2003-tól az Oktatási Hivatal honlapján megtekinthetők. Ez nemcsak a verseny átláthatóságát és a felkészülési folyamatot segíti, de nyilvánosságával, a verseny tisztasága iránti közbizalmat is szolgálja. Miként az is, hogy az OKTV-bizottság a versenyzők konkrét személyéről, iskolájáról a különböző fordulók során semmiféle információval nem rendelkezik. Az elbírálás minden esetben – így az 1. és 2. forduló feladatlapjai, illetve a pályamunka értékelése esetében is – egymástól is független kódszámmal, illetve másik kódszámmal és jeligével ellátott produktumok alapján történik. A verseny döntőjét jelentő szóbeli vizsga szerepe a tárgyalt korszakban nőtt, különösképpen a középiskolai tananyagból kapott gondolkodtató kérdések nyomán, melyek a 11–12. évfolyamos versenyzők esetében is a tanév teljes anyagára épülnek. A tételek összeállításának szándéka a kezdetektől fogva a tanulói problémaérzékenység és a történelmi látás- és gondolkodásmód feltérképezésére irányult. A szóbeli feladatok megfelelnek a forrásközpontú és gondolkodtató, kompetencia alapú történelemoktatás

20 Uo.

követelményeinek, így minden feladathoz a megoldási szempontok is megfogalmazódtak. A versenytapasztalatok az eredményeket illetően ellentmondásos képről tanúskodnak, ezért is vált időszerűvé a következő tanévtől bevezetett változtatás, mely a reprodukivitásról a produktivitásra kívánja helyezni a hangsúlyt, mivel az értékelésben nagyobb teret kap az ott és akkor megválaszolható problémákra adott válaszok jelentősége.

ÖSSZEGZÉS

A történelem OKTV rangját, kiemeltségét a különböző versenyek között szinte 1957-es indulásától kezdve az biztosította, hogy a győztesei – az első tíz helyezett – tantárgyi felvételi nélkül kerülhettek be az általuk választott felsőoktatási intézménybe. E rendszer 2005-ben az új érettségi belépését követően megváltozott, és a legjobbak – a döntőbe bekerülők – kezdetben közülük az első 15 versenyző, később mind a 30, történelem tantárgyból érettségi vizsga mentességet kapott, emelt szinten, maximális pontszámmal. A későbbiekben, 2008-tól lépett életbe a ma is érvényes rend. A verseny teljesen különvált az érettségítől arra való hivatkozással, hogy az OKTV feladat-készítési rendszere, az ott érvényesülő elbírálási szabályok biztonsági szempontból nem kompatibilisek, hiszen nem vonatkoznak rá azok a titokkezelési szabályzatok, melyek időközben – a tételkiszivárgások nyomán – megfogalmazódtak az érettségi vizsgánál. Az OKTV eredmény nem váltja ki az érettségit, hanem többletpontot jelent a felvételi eljárás során. E változtatás kétségtelenül kedvezőtlenül hatott a versenyre jelentkezők számára. 2008/09-hez képest egy év alatt 11-12%-kal csökkent a jelentkezők száma, de a felvételi pluszpontok elérése miatt így is van továbbtanulási tétje a döntőbejutásnak és a helyezéseknek, így nem vetette vissza lényegesen sem a versenyen indulók számát.²¹ Bizonyára az elnyerhető kedvezmények mellett továbbra is bízni lehet a tanulók belső motivációjában, mely az egészséges versenyszellemből táplálkozik, és jelentősen befolyásolja a részvételi szándékokat.

2. TÁBLÁZAT

A történelem OKTV-kre jelentkezők száma				
Évek	1992/1993	1993/1994	2008/2009	2009/2010
Jelentkezők száma	5263	5428	3907	3450

A történelem OKTV értékeléséből nem hagyható ki a több mint másfél évtized alatt összegyűjtött versenyeredmények statisztikája sem, mely elsősorban a legjobban szereplő diákok, illetve az őket felkészítő iskolák és tanárok számbavételével mutatható meg (4. melléklet). A feldolgozott eredmények egyértelműen a vidéki nagyvárosi, városi gimnáziumoké.

²¹ Stefány Judit, i. m.; Lőrincz László, i. m.

ziumok (pl. Lovassy László, Veszprém; Révai Miklós, Győr; Eötvös József, Tata; Türr István, Pápa; Radnóti Miklós, Dunakeszi) előretörését mutatják, hiszen az első tíz között csak két fővárosi iskola található a második helyen (Apáczai Csere János), illetve a hatodikon (Fazekas Mihály). A vidékiek térnyerésének mértékét még jobban szemlélteti a felkészítő tanárokról és szakmai műhelyekről készített rangsor, melyet toronymagasan vezet Isztl László (39 pont), Lovassy László Gimnázium, Veszprém és Gróber Attila, Türr István Gimnázium, Pápa (31,5 pont), a harmadik helyezett győri Révais Orsoss József (22 pont) előtt. A rangsor érdekessége, hogy a legtöbb pontot elért fővárosi felkészítő tanár is csak a 10. helyezést tudta elérni 13 ponttal.

A közel húsz esztendő krónikáját feldolgozva összegzésként megállapítható, hogy a történelem OKTV-t Závodszy Géza az 1990-es éveket jelentő rendszerváltozás után a megőrzés és megújítás egyensúlyán alapulva olyan szakmai fundamentumra tudta helyezni, amely az állandóság mellett folyamatosan képessé tette az önkorrekción. Ennek nyomán szakszerűen végre tudta hajtani azokat a változtatásokat, amelyek a verseny színvonalának emelése mellett a változó kihívásokra adandó releváns válaszok egységét jelentették. A történelem OKTV-t „újjaalapító elnök” csak öt éven keresztül vezette a bizottságot, de szakmai hitvallása és mentalitása mind a mai napig meghatározó jelentőségű, hiszen az őt követő elnökök is lényegében az általa megrajzolt pályán hagyták a szaktárgyi versenyt. Ez persze lehetne véletlen is, de itt nem erről van szó, hanem olyan alapozásról, amely kimerült és tudatosan vállalt szakmai koncepción (képességfejlesztés, tehetséggondozás), világos, áttekinthető struktúrákon (a verseny felépítettsége, a fordulók sorrendje) és az elhivatott szakmai műhely megteremtésével garantálni tudja a nemzedékek közötti párbeszéd fenntartását és a továbbépítés feltételrendszerét.

MELLÉKLETEK

1. Melléklet

A TÖRTÉNELEM OKTV-BIZOTTSÁG TAGJAI (1994–2010)

Elnökök

- Dr. Závodszy Géza főiskolai tanár, főigazgató, ELTE TFK, 1992–1996
- Dr. Hahner Péter egyetemi docens, JPTE, 1996–1997
- Dr. Urbán Aladár tanszékvezető egyetemi tanár, ELTE BTK, 1997–1999
- Dr. Bertényi Iván tanszékvezető egyetemi tanár, ELTE BTK, 1999–2006
- Dr. Szabó Péter egyetemi docens, ELTE BTK, 2006–2009
- Dr. Hermann Róbert, hadtörténész, akadémiai doktor, 2009–

Ügyvezető elnökök

- Kaposi József tantárgyi szakértő, tudományos munkatárs, OKI, OKSZI, 1992–2005
- Ötvös Zoltán tantárgyi szakértő, Oktatási Minisztérium, vezető főtanácsos II. Kerületi Önkormányzat, 2005–

Tagok

- Dr. ifj. Bertényi Iván egyetemi tanársegéd, egyetemi adjunktus PPKE BTK, ELTE BTK, 2006–
- Cserjés Attila középiskolai tanár, Batthyány-Strattmann László Szakképző Iskola és Gimnázium, 1992–1997
- Dr. Draskóczy István egyetemi docens, ELTE BTK, 1992–
- Dr. Estók János főiskolai tanár, ELTE TKF, ELTE BTK, 1994–2007
- Foki Tamás középiskolai tanár, Fazekas Mihály Gimnázium, vezető szaktanácsadó, 1994–1997
- Dr. Földesi Margit egyetemi docens, PPKE BTK, 2007–
- Dr. Havas István középiskolai tanár, Budapesti Piarista Gimnázium, 1992–2006
- Dr. Hegyi Klára tudományos főmunkatárs, MTA Történettudományi Intézet, 1992–1994
- Dr. Hermann Róbert tudományos munkatárs, Hadtörténeti Intézet, 1997–2002, 2009–
- Herber Attila középiskolai vezetőtanár, Eötvös József Gimnázium, 2004–
- Dr. Horváth Jenő főiskolai tanár, ELTE TFK, egyetemi docens, BKE, 1994–1997
- Dr. Kaposi József tudományos munkatárs, OKI/OFI, egyetemi adjunktus, PPKE BTK, 2005–
- Ifj. Lator László középiskolai vezetőtanár, Veres Péter Gimnázium, 1998–
- Dr. Oborni Teréz tudományos főmunkatárs, MTA TTI, 2009–

- Dr. Orosz István egyetemi tanár, KLTE BTK, 1992–1994
Ötvös Zoltán középiskolai tanár, Baár-Madas Református Gimnázium, Berzsenyi Gimnázium, 1994–1996, 1998–2005
- Dr. Párdányi Miklós főiskolai docens, ELTE TFK, középiskolai igazgató, József Attila Gimnázium, Szent Imre Gimnázium, 1992–
- Dr. Pelyach István egyetemi docens, SZTE BTK, 2002–
Tombor László középiskolai igazgató, Baár-Madas Református Gimnázium 2007–
- Dr. Salamon Konrád főiskolai tanár, ELTE TKF, 1994–1997
- Dr. Sárközy István középiskolai igazgató, alpolgármester, Kecskemét, 1992–1998
- Dr. Szabó Péter főiskolai tanár, ELTE TFK, egyetemi docens, ELTE BTK, 1994–2006
- Sáfrán Katalin középiskolai tanár, Közgazdasági Politechnikum, 2003–2004
- Dr. Szabolcs Ottó egyetemi docens, ELTE BTK 1992–2000
- Száray Miklós középiskolai vezetőtanár, Kempelen Farkas Gimnázium, Fazekas Mihály Gimnázium, Apáczai Csere János Gimnázium, 1997–2005
- Dr. Szász Erzsébet középiskolai vezetőtanár, Kempelen Farkas Gimnázium, 2005–
Újváry Pál középiskolai tanár, szaktanácsadó, Pestszentlőrinci Közgazdasági Szakközépiskola, Fazekas Mihály Gimnázium, 1992–1997
- Varga Ákos középiskolai vezetőtanár ELTE Trefort Ágoston Gimnázium, 2001–2003
- Dr. V. Molnár László egyetemi docens, JPTE, Pécsi Tudományegyetem, 1994–2004

2. Melléklet

TÖRTÉNELEM OKTV PÁLYATÉTELEK (1992–2010)

1992/1993

1. Egyházak, egyházi szervezetek működése és hitélet a falumban (városomban, szülőhelyemen) a XX. században.
2. Életmód, műveltség Bethlen Miklós önéletírásában.

1993/1994

1. Pázmány Péter, a nemzetnevelő (kiadott írásai alapján).
2. Az 1956-os forradalom története (előzménye és utóélete) lakóhelyemen (falumban, városomban, kerületemben).

1994/1995

1. A polgári alkotmányosság alapelvei Kossuth Lajos forradalom előtti munkásságában (kiadott munkáiban 1847 és 1848. március 15. között).
2. Ház és ember (egy épület társadalomtörténete).
3. Az infrastruktúra változásai lakóhelyemen a vasútépítéstől napjainkig (közlekedés, víz, villany, csatorna).

1995/1996

1. A millennium megünneplésének helyi emlékei lakóhelyemen.
2. Egy XX. századi magyar polgár.
3. II. Rákóczi Ferenc személyisége a *Vallomások* és az *Emlékiratok* alapján.

1996/1997

1. Régi mesterségek nyomában falumban (városomban, lakóhelyemen).
2. Erkölciség és felelősségvállalás Széchenyi István személyes megnyilatkozásaiban (a *Napló* és a *Döblingi hagyaték* alapján).
3. A szociális gondoskodás formái és intézményei (állami, egyház és magán) lakóhelyemen 1945 előtt.

1997/1998

1. 1848/1849 kiemelkedő helyi polgári vezetői és/vagy a térség emlékei és emlékhelyei.
2. Az 1848-as alkotmány védelmétől a függetlenség kikiáltásig (az országgyűlés vitái és határozatai, valamint az OHB állásfoglalásai alapján).
3. Olvasóegyletek, kulturális egyesületek, könyvtárak és egyéb kulturális intézmények létesítése és működése lakóhelyemen 1867 és 1939 között.

1998/1999

1. Az önkényuralom és nemzeti ellenállás emlékei, emlékezései, emlékhelyei lakóhelyemen (falumban, városomban) 1849–61. között.
2. A honvédelem és a katonaeszmény Zrínyi Miklós történeti és katonai jellegű írásai-ban.
3. Mentalitás, életmód, életvitel a századelőn az apróhirdetések tükrében (lakóhelyem sajtója alapján 1900–1914 között).

1999/2000

1. A történelmi hitelesség kérdései a *Képes Krónikában* (Szent Istvántól Könyves Kálmán haláláig).
2. Az Árpád-kor emlékei lakóhelyemen és környékén.
3. A XIX. századi lengyel felkelések és a magyar közvélemény.

2000/2001

1. Az életmód és mentalitás Forgách Ferenc emlékiratában.
2. A magyar iskolaügy a XVIII–XIX. század fordulóján, az első és második Ratio Educationis összehasonlító elemzése és hatása a magyar iskolafejlődésre.
3. A Holocaust története lakóhelyemen (falumban, városomban) visszaemlékezések, illetve írott források alapján.

2001/2002

1. A török–magyar problematika Tinódi Lantos Sebestyén munkásságának tükrében.
2. Az emigráns Kossuth Lajos és a nemzetiségi kérdés.
3. A burkolt és nyílt diktatúra alakulása 1945 után lakóhelyemen (falumban, városomban) visszaemlékezések, illetve írott források alapján.

2002/2003

1. A Kossuth-kultusz lakóhelyemen.
2. A Rákóczi-szabadságharc és a nemzetközi vélemény.
3. Játék és szórakozás a XV–XVI. századi Magyarországon.

2003/2004

1. Háború és mindennapok a tizenöt éves háború idején.
2. Deák Ferenc politikai írásai az alkotmányosság visszaállítására.
3. A középfokú nőképzés lakóhelyemen (városomban) a dualizmus korában.

2004/2005

1. Hiedelem és valóság a mohácsi csata időszakában (Szerémi György *Magyarország romlásáról* című művének történelmi értéke).

2. Teleki László tevékenysége és munkássága Magyarország polgárosodásáért és a térség népeinek együttéléséért.
3. A vasút gazdaságélénkítő, tájatalakító, városformáló szerepe lakóhelyemen, régiómban.

2005/2006

1. Nemesi életforma Magyarországon a XVII. században. Korabeli írott források (naplók, emlékiratok, levelek stb.) és tárgyi emlékek (épületek, használati tárgyak alapján).
2. Batthyány Lajos pályája miniszterelnöki kinevezéséig (nézetei, megnyilatkozása és cselekedetei tükrében).
3. Az 1956-os forradalom és szabadságharc helyi szerveződései lakóhelyemen, régiómban (bizottságok, tanácsok, pártok, fegyveres csoportok, egyesületek stb.).

2006/2007

1. Háborúk, hadsereg, várak Zsigmond király időszakában (1387–1437).
2. Határokon átívelő migrációs folyamatok (népmozgások, ki- és áttelepítések) a Kárpát-medencében az 1930-as, 40-es években.
3. Vízépítési munkálatok és hatásuk környezetünkre 1948-ig lakóhelyemen, régiómban.

2007/2008

1. Földrajz és történelem – XV–XVI. századi szerzők leírása Magyarországról.
2. Reformkori magyar utazók Nyugat-Európa és Amerika képe.
3. Sportélet, sportegyesületek lakóhelyemen 1945–1990 között.

2008/2009

1. Mátyás-alak egy vagy több (tetszés szerint választott) XV–XVII. századi elbeszélő forrásban vagy politikai traktátusban.
2. Nemzeti emlékezés és nemzeti kegyelet 1849–1914 (ünnepségek, temetések, nemzeti évfordulók).
3. Helyhatósági és országos választások lakóhelyemen 1920–1947 között.

2009/2010

1. Egy magyarországi vár és birtokosai a középkorban (egy vár középkori története lakóhelyemen vagy annak egy részlete és a várat birtokló egyik vagy másik család története).
2. Államelméleti irodalom és a fejedelmi hatalom dicsőítése a kora újkori Magyarországon.
3. Nők a magyar közéletben 1867–1945 (sajátosságok, problémák, hivatás, életutak).

2010/2011

1. Kézművesség és/vagy kereskedelem lakóhelyemen (régió, város, község) a középvagy kora újkorban (pl. egy mesterség története).
2. Eltérő hazai közjogi elképzelések (pl. Eötvös, Deák, Kossuth) Magyarország helyzetéről a Habsburg-birodalomban 1860–1867 között.
3. A lengyel–magyar kapcsolatok egy fejezete, egy eseménye, egy jelensége vagy motívuma 1918–1989 között.

3. Melléklet

PONTOZÓ LAP

a.....sorszámú..... jeligéjű
pályaműről

Sor- szám	Szemponatok	Adható pont	I. javító aláírása	II. javító aláírása	III. javító aláírása	IV. javító aláírása
1.	Tartalom	4 pont				
2.	Szerkezet, felépítés	3 pont				
3.	Anyaggazdagság, anyag- kezelés	2 pont				
4.	A megírás módja	2 pont				
5.	Formai követelmények	1 pont				
	Összesítés	12 pont				

Összesített átlagpontszám:

4. Melléklet

TANÁROK, ISKOLÁK RANGSORA

1998-ban a *Rubicon* folyóirat készítette el a történelem OKTV eredmények alapján a középiskolák rangsorát. Az akkori rangsor kialakításánál az OKTV-n elért eredményeket pontozták, mely során az 1. hely = 10 pont, 2. hely = 9 pont, 3. hely = 8 pont, [...] 10. hely = 1 pont, a dicséretért pedig fél pont járt. Ezután az 1986–1998 közötti 13 év eredményei alapján az első tíz iskola rangsora következik.

Ugyanebben a számban elkészült az 1992–1998 közötti sorrend.

A fenti számítási módok alapján (kivéve a dicséretetekért járó 0,5 pont) elkészítettük a középiskolák 1997–2010 közötti rangsorát a történelem OKTV-ben elért eredmények alapján. (2. táblázat)

A sorrend elkészítésénél, amennyiben két felkészítő tanár jelent meg a diáknál, az adható pontokat feleztük, így az első hely esetében 5, a 10. helynél 0,5 pontot számítottunk be (1. táblázat).

1. TÁBLÁZAT

	Tanár	Iskola, Település	Pontszám
1.	Isztl János	Lovassy László Gimnázium, Veszprém	39
2.	Gróber Attila	Türr István Gimnázium, Pápa	31,5
3.	Oross József	Révai Miklós Gimnázium, Győr	22
4.	Nyíri Zoltán	Avasi Gimnázium, Miskolc	18
5.	Salamon Tamás	Radnóti Miklós Gimnázium, Dunakeszi	18
6.	Kiss István	Táncsics Mihály Gimnázium, Dabas	16
7.	Pál Lászlóné	József Attila Gimnázium, Makó	15
8.	Kukor Ferenc	Bolyai János Gyakorló Gimnázium, Szombathely	14
9.	Mészáros Tibor	SZTE Ságvári Endre Gyakorló Gimnázium, Szeged	13
10.	Farkas György	Fráter György Katolikus Gimnázium	13
11.	Skornyákné Török Mária	Balassi Bálint Gimnázium, Budapest	12

2. TÁBLÁZAT

	Iskola	Település	Pontszám
1.	Lovassy László Gimnázium	Veszprém	51
2.	Apáczai Csere János Gimnázium	Budapest	30
3.	Révai Miklós Gimnázium	Győr	25
4.	Eötvös József Gimnázium	Tata	24
5.	Türr István Gimnázium	Pápa	23
6.	Fazekas Mihály Gyakorló Gimnázium	Budapest	21
7.	Radnóti Miklós Gimnázium	Dunakeszi	20
8.	Versegly Ferenc Gimnázium	Szolnok	19
9.	BDF Bolyai Gyakorló Gimnázium	Szombathely	19
10.	Avasi Gimnázium	Miskolc	18
11.	Garay János Gimnázium	Szekszárd	17
12.	Berze Nagy János Gimnázium	Gyöngyös	16
13.	Táncsics Mihály Gimnázium	Dabas	16
14.	Ságvári Endre Gyakorló Gimnázium	Szeged	16
15.	József Attila Gimnázium	Makó	15
16.	Varga Katalin Gimnázium	Szolnok	14
17.	Móra Ferenc Gimnázium	Kiskunfélegyháza	14
18.	Fráter György Katolikus Gimnázium	Miskolc	14
19.	Németh László Gimnázium	Budapest	14
20.	Balassi Bálint Gimnázium	Budapest	13
21.	Vörösmarty Mihály Gimnázium	Érd	13
22.	Baár-Madas Református Gimnázium	Budapest	10
23.	ÁFEOSZ Szakközépiskola	Kecskemét	10
24.	Kispesti Deák Ferenc Gimnázium	Budapest	10
25.	Trefort Ágoston Gyakorló Gimnázium	Budapest	10
26.	Református Gimnázium	Kecskemét	10
27.	Veres Pálné Gimnázium	Budapest	10
28.	Dobó Katalin Gimnázium	Esztergom	10
29.	Szentendrei Református Gimnázium	Szentendre	10